

БӨЛІМ: БАСТАУЫШ СЫНЫП

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу мотивациясын арттыру жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 27.11.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР bilimger, арт-терапия, ата-ана мен мектеп ынтымақтастығы, бастауыш сынып, белсенді әдістер, геймификация, диагностика, оқу мотивациясы, оқу-танымдық қызығушылық, рефлексия	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/184794/
--------------------------	---	--

Хажғалиева Дана Орынбаевна

Бастауыш сынып мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттырудың ғылыми-әдістемелік негіздері, психологиялық ерекшеліктері және мектеп тәжірибесінде қолдануға болатын практикалық тетіктері кешенді түрде қарастырылады. Қазақстан Республикасының бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты оқушының функционалдық сауаттылығын, тұлғалық және әлеуметтік құзыреттіліктерін дамытуды басты мақсат ретінде айқындап, оқу мотивациясын тұрақты қолдайтын білім беру ортасын құруды талап етеді.

Зерттеу барысында мотивация ұғымының мазмұны, бастауыш жастағы балалардың оқу іс-әрекетіндегі ішкі және сыртқы мотивтердің арақатынасы, оқу-танымдық қызығушылықты қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық шарттары талданады. Бастауыш буында оқу мотивациясын эмпирикалық тұрғыдан зерттеген отандық авторлардың жұмыстарына, сондай-ақ арт-терапия, ойын, жобалық жұмыс, цифрлық ресурстар мен геймификация элементтерін пайдалануға негізделген заманауи тәсілдерге шолу жасалады.

Мақалада мұғалімнің тұлғалық-кәсіби позициясы, оқу процесін ұйымдастырудағы белсенді әдістер, оқу тапсырмаларын саралау, қалыптастырушы бағалау мен кері байланыс, отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық, сондай-ақ оқу мотивациясын диагностикалау мен рефлексия жүргізу бағыттары бойынша нақты ұсыныстар беріліп,

бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттырудың моделдік құрылымы сипатталады.

Кілт сөздер

оқу мотивациясы, бастауыш сынып, оқу-танымдық қызығушылық, белсенді әдістер, арт-терапия, геймификация, ата-ана мен мектеп ынтымақтастығы, диагностика, рефлексия

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру кеңістігінде бастауыш мектеп кезеңі оқушы тұлғасының оқу әрекетіне қатынасын, оқу-танымдық мотивтерін, өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыратын шешуші буын ретінде қарастырылады. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жаңғыртуға бағытталған стратегиялық құжаттарда мазмұнды жаңарту, құзыреттілікке бағдарланған тәсіл және өмір бойы білім алуға дайын тұлға тәрбиелеу міндеттері айқындалып, бұл өз кезегінде бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын ғылыми негізделген түрде қалыптастыруды талап етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, бастауыш буында оқушылар көбінесе мектеп өмірінің сыртқы атрибуттарына, бағалар мен мадақтауға, мұғалімнің көңіл-күйі мен сыныптағы эмоционалдық климатқа көбірек тәуелді болады, ал оқу әрекетінің ішкі мағынасына, танымдық қызығушылық пен өзіндік дербес мақсаттарға негізделген уәждер әлі де қалыптасу үстінде болады. Егер бұл кезеңде оқушыда оқу мотивациясын қолдайтын педагогикалық жағдайлар жүйелі түрде құрылмаса, орта буынға өткенде оқу уәжінің әлсіреуі, мектепке деген теріс көзқарастың пайда болуы, оқу үлгерімінің төмендеуі сияқты қауіптер туындайды.

Осы тұрғыдан алғанда бастауыш сыныпта оқу мотивациясын арттыру жолдарын теориялық-практикалық негізде зерделеу, оның психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ашу, отандық және әлемдік тәжірибені талдау, сондай-ақ күнделікті сабақта, сабақтан тыс жұмыстарда, отбасымен өзара іс-әрекетте қолдануға болатын нақты әдістер жүйесін айқындау – қазіргі бастауыш білім берудің өзекті ғылыми-тәжірибелік бағыты болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясының психологиялық-педагогикалық негіздері

Оқу мотивациясы – оқушының оқу іс-әрекетіне саналы түрде қатысуына, танымдық мақсаттарға ұмтылуына, қиындықтарды жеңуге, білімді игеру мен өз мүмкіндіктерін іске асыруға бағытталған ішкі және сыртқы қозғаушы күштердің жүйесі ретінде айқындалады; бастауыш мектеп жасында бұл жүйенің құрылымы әлі де динамикалық күйде болып, әлеуметтік ортаның, мұғалім тұлғасының, отбасының, сондай-ақ оқу

мазмұны мен ұйымдастырылу формасының ықпалы ерекше байқалады.

Ішкі мотивация – танымдық қызығушылық, өзін-өзі дамытуға, жаңа білім игеруге деген қажеттілік, оқу тапсырмаларын орындаудағы қанағаттану сезімімен сипатталса, сыртқы мотивация – баға, марапат, жазадан қорқу, ата-ана мен мұғалім талабын орындау сияқты факторлармен түсіндіріледі; бастауыш буында бұл екі деңгей өзара астасып, көптеген оқушыларда оқу әрекеті сыртқы уәждерге көбірек тәуелді болып, мұғалім тарапынан дұрыс бағытталған қолдау мен рефлексия болмаса, бастауыштан кейінгі кезеңде ішкі мотивацияның жеткілікті деңгейде қалыптаспауына әкелуі мүмкін.

Отандық зерттеулерде бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясының деңгейін диагностикалау барысында бірқатар оқушыларда оқу әрекетіне түбегейлі қызығушылықтың жеткіліксіздігі, мектепке жағымды эмоционалдық қатынастың әлсіздігі, материалды тек сыртқы бақылау үшін игеру сияқты құбылыстар тіркелгені көрсетіледі; алайда, мақсатты педагогикалық ықпал жағдайында, мотивацияны дамытуға бағытталған бағдарламалар мен арт-терапиялық, ойындық, шығармашылық сабақтар кешені енгізілгенде, эксперименттік топтарда оқуға оң көзқарастың, оқу қажеттілігінің және өзін-өзі көрсетудің жоғарылағаны дәлелденген.

Сондықтан бастауыш сыныпта оқу мотивациясын арттырудың теориялық негізі ретінде тұлғаға бағдарланған, құндылыққа негізделген, іс-әрекеттік және дамытушы оқыту тұжырымдамалары алына отырып, оқу процесін тек білім беру емес, сонымен қатар баланың ішкі уәжін, өзіндік «оқушы позициясын» қалыптастыруға бағытталған тұтас педагогикалық жүйе ретінде ұйымдастыру қажет.

Мұғалім тұлғасы мен оқу ортасының мотивациялық әлеуеті

Бастауыш сыныптағы оқу мотивациясын арттырудың шешуші факторының бірі – мұғалімнің тұлғалық және кәсіби позициясы, себебі бастауыш жастағы бала үшін мұғалім оқу әрекетінің негізгі үлгісі, эмоционалдық тірек, бағалау және өзін-өзі бағалаудың өлшемі ретінде қабылданады; сондықтан мұғалімнің оқуға, оқушыға, қателікке, жетістікке деген көзқарасы, сабақты ұйымдастыру стилі, кері байланыс беру мәдениеті, сыныптағы психологиялық ахуалды реттеу қабілеті тікелей түрде баланың оқу мотивациясына әсер етеді.

Мотивацияны күшейтетін оқу ортасы ең алдымен қауіпсіздік пен қолдауды сезіндіретін, оқушының өзін еркін білдіруіне мүмкіндік беретін, қателікті «жазалаудың негізі» емес, «оқу мүмкіндігі» ретінде қарастыратын атмосфераны қажет етеді; мұндай ортада мұғалім қалыптастырушы бағалау принциптерін жүйелі қолданып, нақты әрі түсінікті критерийлер арқылы оқушыға өзінің қозғалыс динамикасын көруге, кіші жетістіктерін сезінуге, келесі қадамдарын жоспарлауға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде ішкі мотивацияның маңызды компоненттері – өзін-өзі тиімді сезіну, автономия және құндылықты түсіну сезімдерін нығайтады.

Оқушының оқу агенттігін, яғни өзінің оқу траекториясын жоспарлай алатын, мақсат қоя білетін, рефлексия жасайтын белсенді субъект ретіндегі позициясын дамыту үшін мұғалім сабақта оқушылармен бірлесіп мақсат қою, сабақ соңында өзін-өзі және өзара бағалау, оқу нәтижелері бойынша қысқаша рефлексия жүргізу сияқты элементтерді жүйеге айналдыруы қажет; бұл тәсілдер мұғалімнің беделіне соққы емес, керісінше, оқушының ішкі уәжін қолдауға бағытталған кәсіби жауапкершіліктің көрінісі ретінде қарастырылуы тиіс.

Оқыту әдістері мен оқу тапсырмаларын түрлендіру арқылы оқу мотивациясын арттыру

Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу мотивациясын арттырудың маңызды тетіктерінің бірі – оқыту әдістерін дәстүрлі түсіндіру мен жаттығуға негізделген бірізділіктен шығарып, танымдық белсенділікті, ізденісті, шығармашылықты талап ететін белсенді әдістермен ұштастыру; себебі тек ақпарат беру мен механикалық жаттығуларға құрылған сабақ құрылымы баланың табиғи қызығушылығын қанағаттандырмай, жалығуға, енжарлыққа, сыртқы ғана мотивацияға әкеледі.

Белсенді оқыту әдістері ретінде проблемалық жағдаяттар құру, зерттеушілік тапсырмалар ұсыну, топтық және жұптық жұмыстарды ұйымдастыру, ойын элементтерін енгізу, жобалық жұмыстарды жүзеге асыру, пәнаралық байланыстарды күшейту, өмірлік жағдайларды модельдеу сияқты тәсілдер бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық қызығушылығын оятып, оқу материалын тұлғалық мағынаға ие етеді; мұндай әдістер арқылы оқушы мәтінді тек қайталап оқымай, оны талдайды, салыстырады, өз ойымен байланыстырады, өмірлік тәжірибесіне қатыстырады, бұл оқу мотивациясының тұрақты әрі ішкі табиғатын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Оқу тапсырмаларын саралау мен даралаудың да мотивациялық мәні зор, өйткені бастауыш сыныпта бір сыныптағы оқушылардың танымдық даму деңгейі, оқу дағдылары, оқу қарқыны, қызығушылықтары едәуір өзгеше болады; сондықтан мұғалім тапсырмаларды күрделілік деңгейі, орындау формасы, қолдау көлемі бойынша жіктеп, әр оқушыға «жетістікке қол жеткізуге болатын аймақ» ұсынған жағдайда, бала өзін табысты сезініп, оқу әрекетіне сеніммен кіріседі, бұл оның оқу мотивациясын нығайтады.

Сонымен қатар, оқу материалын мәтіндік, визуалды, аудиалды, кинестетикалық арналары арқылы ұсыну, әртүрлі оқу стратегияларын (мысалы, болжау, сұрақ қою, жинақтау, түсіндіру, қайта айту) үйрету – бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамыта отырып, оқуға деген қызығушылығын арттыратын маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Ойын, арт-терапия және цифрлық технологиялар негізіндегі мотивацияны күшейту тәсілдері

Бастауыш жаста ойын жетекші іс-әрекет ретінде сақталып, оқу процесімен тығыз байланыста болады, сондықтан ойын элементтерін, геймификацияны, шығармашылық және арт-терапиялық жұмыстарды оқыту мазмұнына кіріктіру оқу мотивациясын арттырудың табиғи әрі тиімді жолы болып саналады; ойын барысында бала ережелерді сақтауға, мақсатқа жетуге, бірлесіп әрекет етуге, қиындықты жеңуге үйренеді, бұл қасиеттер кейін оқу әрекетіне ауысып, ішкі уәждің қалыптасуына негіз болады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген мотивациясын арттыруда арт-терапияның ықпалына арналған зерттеулерде сурет салу, коллаж жасау, ертегіні сахналау, драматизация, музыкалық және қимылды ойындар сияқты шығармашылық сабақтар кешені оқу процесіне енгізілгенде, эксперименттік топ оқушыларының мектепке және сабаққа деген көзқарасының жақсарғаны, оқу әрекетіне қызығушылықтарының өскені, өзіндік сенімдерінің артқаны анықталған; бұл арт-терапиялық тәсілдер оқу мазмұнын эмоциялық тәжірибемен ұштастырып, оқу мотивтерін тереңдететінін көрсетеді.

Цифрлық технологиялар мен білім беру платформаларын қолдану да бастауыш сынып оқушылары үшін мотивациялық факторға айнала алады, алайда мұнда ойындық элементтерді, интерактивті жаттығуларды, бейнематериалдарды, онлайн викториналарды оқу мақсаттарымен саналы байланыстырып, тек сыртқы көрнекілік немесе уақыт толтыру құралы ретінде емес, оқу-танымдық әрекетті белсендіруші, дербес жұмысқа мүмкіндік беретін, жедел кері байланыс қамтамасыз ететін құрал ретінде пайдалану маңызды; мұндай жағдайда цифрлық орта баланың жетістігін көрнекі көрсетуге, өзін-өзі бақылауға, өз оқуын басқаруға көмектесіп, мотивацияны күшейтеді.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығы - оқу мотивациясын қолдаудың маңызды шарты

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқу мотивациясы тек мектеп қабырғасындағы сабақтармен шектелмей, отбасы ішіндегі құндылықтар жүйесімен, ата-ананың оқу мен білімге қатынасымен, балаға қойылатын талап пен қолдау сипаты және отбасындағы оқу мәдениетімен тікелей байланысты; сондықтан оқу мотивациясын арттыруда ата-анамен жүйелі жұмыс жүргізу, оларды оқу процесіне серіктес ретінде тарту, балаға үй жағдайында қолдау көрсету тәсілдерін үйрету ерекше маңызға ие.

Бастауыш мектеп жасындағы балаларды қазақ тіліне оқыту бойынша ата-аналарға арналған әдістемелік ұсынымдарда ата-ананың үй тапсырмасын орындатуды тек бақылаушы ретінде емес, балаға оқу тапсырмаларын түсінуге, оқу уақыты мен демалысын жоспарлауға, бірлесіп кітап оқу, әңгімелесу, рөлдік ойындар ұйымдастыру

арқылы тілдік және оқу дағдыларын дамытуға бағытталған белсенді серіктес ретінде қарастыру қажеттігі атап өтіледі; мұндай қарым-қатынас балада оқудың отбасы үшін құндылық екендігі туралы түсінікті күшейтіп, оқу мотивациясын отбасы құндылықтарымен байланыстырады.

Мектеп тарапынан ата-аналар жиналыстарын дәстүрлі ақпараттық форматпен шектемей, шеберлік сағаттары, тренингтер, ашық сабақтар, үйде оқу ортасын ұйымдастыру бойынша кеңестер, отбасы кітапханасын қалыптастыру, ата-аналар клубтары сияқты формаларды дамыту арқылы ата-аналарды оқу мотивациясын қолдаудың нақты әдістерімен таныстыру, олардың педагогикалық сауаттылығын арттыру – бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын тұрақты түрде қолдауға мүмкіндік береді.

Оқу мотивациясын диагностикалау және рефлексияны ұйымдастыру

Оқу мотивациясын арттыру туралы сөз болғанда, мұғалім үшін оқушылардың уәждік саласының бастапқы деңгейін, динамикасын, жеке ерекшеліктерін жүйелі түрде диагностикалап отыру қажеттілігі туындайды; бұл мақсатта сауалнама, әңгіме, бақылау, суретті және проективті әдістемелер, оқу тапсырмаларын орындау барысындағы мінез-құлықты талдау сияқты түрлі құралдар кешені қолданылуы мүмкін, ал алынған мәліметтер оқу процесін жоспарлау мен түзетудің негізіне айналады.

Эмпирикалық зерттеулерде бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясы деңгейі бойынша топтарға бөлінуі, олардың мектепке, сабаққа, мұғалімге, сыныпқа деген көзқарастары, оқу тапсырмаларына реакциялары, өзіндік белсенділігі сияқты көрсеткіштер талданып, алынған нәтижелер бойынша мотивацияны көтеруге бағытталған мақсатты бағдарламалар әзірленген; бұл тәжірибе оқу мотивациясын диагностикалау мен педагогикалық ықпалдың өзара байланысын айқын көрсетеді.

Сынып деңгейінде оқу мотивациясын диагностикалау тек мұғалімнің «жабық» талдауында қалмай, оқушылардың жасына сай рефлексиялық әрекетпен ұштасуы маңызды; мысалы, сабақ соңында «маған не қызық болды, қай жерде қиналдым, келесі сабақта нені үйренгім келеді» сияқты қарапайым сұрақтар бойынша ауызша немесе қысқаша жазбаша рефлексия жүргізу, оқу жылы ішінде оқушылардың жеке оқу мақсаттарын белгілеп, тоқсан соңында сол мақсаттарға жету деңгейін бірлесіп қарастыру – балаларға өз мотивациясын сезінуге, оны реттеуге үйретеді.

Сонымен қатар, оқу-танымдық қызығушылықты қалыптастыруға арналған отандық жұмыстарда мотивацияның дамуы мен оқушы тұлғасының жалпы дамуы арасындағы өзара байланыс, оқу процесінде белсенді, саналы қатынастың, «оқу еңбегінің» мәдениетін қалыптастырудың маңызы ерекше атап өтіледі; бұл бастауыш сыныпта мотивацияны тек жекелеген әдістер жиынтығы емес, тұтас педагогикалық философия ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді.

Қорытынды

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу мотивациясын арттыру – күрделі, көпқырлы және үздіксіз процесс, ол бір реттік шаралармен немесе оқшауланған әдіс-тәсілдермен шектелмей, мектептің білім беру саясаты, мұғалімнің кәсіби көзқарасы, оқу мазмұны мен әдістемесі, сыныптағы психологиялық климат, отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық сияқты факторлардың біртұтас жүйелі ықпалымен қамтамасыз етіледі.

Мақалада талданған теориялық және эмпирикалық деректер бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясы көбінесе сыртқы уәждерге сүйенетінін, алайда белсенді әдістерге, арт-терапия мен ойынға, цифрлық және жобалық жұмыстарға, сараланған тапсырмаларға, қалыптастырушы бағалау мен қолдаушы кері байланысқа, ата-анамен серіктестікке негізделген педагогикалық жағдайларда ішкі мотивацияның, оқу-танымдық қызығушылықтың, оқу агенттігінің елеулі түрде даму мүмкіндігін көрсетеді.

Сондықтан бастауыш сыныпта оқу мотивациясын арттыру жолдары ретінде: оқу мотивациясының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескеретін тұлғаға бағдарланған, құндылыққа негізделген тәсілді; оқу ортасын эмоционалдық қолдау мен қауіпсіздікке, өзара құрмет пен ынтымақтастыққа негіздеуді; белсенді, ойындық, шығармашылық, арт-терапиялық және цифрлық технологияларға сүйенген оқыту әдістерін; сараланған оқу тапсырмаларын; отбасы мен мектеп ынтымақтастығын; жүйелі диагностика мен оқушылардың жасына сай рефлексиясын кешенді түрде іске асыру қажеттігі айқындалады. Осындай жүйелі, ғылыми негізделген жұмыс ғана бастауыш буында оқу мотивациясын тұрақты деңгейде ұстап, өмір бойы білім алуға дайын, өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. **Джұлдасбаева У.Д.** Бастауыш сынып оқушыларында оқу мотивациясын арттырудың тиімді тәсілдері // *Bilimger.kz* ақпараттық-танымдық білім порталы, 10.10.2025. – URL: <https://bilimger.kz/183274/Bilimger.kz>
2. **Чункурова З.К., Катанова Е.Т., Аликанова Э.А.** Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген мотивациясын арттыруда арт-терапияның ықпалы // *Педагогика сериясы*. – 2024. – №4(116). – 53-60 б. – URL: <https://pedagogy-vestnik.buketov.edu.kz/index.php/pedagogy-vestnik/article/download/1164/551/3872> pedagogy-vestnik.buketov.edu.kz
3. **Каденова А.Е.** Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру ерекшеліктері // *Алтынсаринские педагогические чтения. «Инновационные технологии в современном образовании: стратегия, задачи, внедрение»*. – Кітап 2. – Қостанай өңірлік А.Байтұрсынов атындағы университеті, 2024. – URL: <https://dspace.kspi.kz/handle/123456789/7565>

repo.kspi.kz

4. **Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.** – Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. – ҚР Үкіметінің 2022 жылғы қаулысымен бекітілген. – URL:
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031 Адалет
5. **Бастауыш мектеп жасындағы балаларды қазақ тіліне оқыту бойынша ата-аналарға арналған әдістемелік ұсынымдар.** – Астана, 2024. – 167 б. – URL:
https://uba.edu.kz/storage/app/media/20%2020%2020%20KZ%20%20%20KZ.pdf
Университет Баширова Альтынсарина+1
6. **Бастауыш сыныпта оқытудың белсенді әдістері.** – «Эрудит» республикалық интеллектуалды білім сайты, 08.02.2024. – URL:
https://xn--d1aiwkc2d.kz/makalalar/487-bastauysh-synypta-oytudy-belsend-dster.htm
l xn--d1aiwkc2d.kz+1
7. **Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыру ерекшеліктері.** – Qazaq Journal of Yasy Science (*qazaqjournal.kz*), 2024. – URL:
https://qazaqjournal.kz/qjys/article/view/95/89 Qazaq Journal+1
8. **Бастауыш сынып оқушыларында оқу-танымдық қызығушылықты қалыптастыру: теориясы мен әдістемесі.** Дипломдық жұмыс. – Stud.kz, пәні: Педагогика. – URL: *https://stud.kz/referat/show/61663 Stud.kz*

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.